

**TURLI TIZIMLI TILLARDA «QO`L» KONSEPTI VA UNING
LINGVOKOGNITIV VA LINGVOPRAGMATIK
XUSUSIYATLARI**

¹Yusupova Sabohatxon A'zamjonovna

Katta o'qituvchi

<https://orcid.org/0000-0003-4883-076X>,

²Mamatxo'jayev G'iyos Qahramon o'g'li

Magistr, Farg'ona davlat universiteti

mamatkhujayev1159292@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7588274>

ARTICLE INFO

Received: 22th January 2023

Accepted: 30th January 2023

Online: 31th January 2023

KEY WORDS

«Qo'l» konseptiga oid turli atamalar, lingokognitiv, lingopragmatik, lingvokulturologiya, kommunikativ aloqalar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada «qo'l» jarayonlarni tavsiflovchi ba'zi atamalarining lingokognitiv xususiyatlarini ikki tilda tahlil qilindi. Qo'l konseptiga oid frazeologik birliklarni lingvopragmatik yondashuv bilan o'rganish joriy maqolaning kontsepsiyasini belgilaydi.

Kirish. Har bir tilda konsepsiyani tasvirlash usuli ko'p jihatdan uning mazmuniga, o'ziga xos xususiyati, haqiqiy aniqligi obyektivligiga borib taqaladi. Qo'l inson tanasining bir qismi, alohida harakat organi, "tabiiy mehnat quroli"dir. Inson tanasi ko'p qirrali va uning faoliyati to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita qo'l bilan ko'proq, to'liqroq ifodalanadi. Qo'l faoliyatning asosiy vositasi, insonning rivojlanishi va hayotida muhim ro'l o'ynaydigan organdir. Faoliyat, harakat, teginish, yo'naltirish, o'lchov haqidagi g'oyalar qo'llar bilan bog'liq. D.Tresidder aytganidek, "Qo'l bu inson hayotida muhim ro'l egallaydi; uning ruhiy va jismoniy energiyani uzatishga qodir ekanligini aks ettiradi". Shunday qilib qo'l tushunchasining mazmuni mavhumlikning turli darajalarini hisobga olgan holda ifodalanishi mumkin. Asosiy qatlam bilan aloqa inson tanasining organi sifatida, qo'lning instrumental funksiyasi tufayli ta'minlanadi.

Ingliz tilidagi so'zlar bilan boshqa tildagi so'zlarning turli xil xususiyatlarini qiyosiy o'rganish ingliz va boshqa tillardagi so'zlarning turli xususiyatlari mavjud ekanligini ko'rsatadi. So'z shakli o'zaro bog'langan so'zlarning semantik tuzulishi va ularning nutqda ishlatilishi turli xil tillarda turlichadir.

Muhokama va natija. Har bir tilning o'zining leksik tuzilishi mavjuddir. Lekin hamma ma'nolarida emas, ya'ni ingliz tilidagi so'zning ma'nosini ifodalovchi o'zbek tilidagi so'zni topish mumkin. Misol uchun, "hand" so'zining ma'nolarini uning ma'nosini ifodalovchi "qo'l" so'zi bilan taqqoslaymiz. Bundan tashqari, ingliz va o'zbek tillarida o'zaro bog'langan so'zlar turli xil yasama so'zlarni hosil qiladi. Misol uchun; "hand" (handful, handiness), "qo'l" (qo'lla, qo'lsiz, qo'lli). Quyidagi misollarda ikki til ya'ni ingliz va o'zbek tillardagi qo'l konseptiga oid gaplarni qiyoslab o'tamiz;

- Put your hand up if you know the answer. (oddiy qo'l-inson tana a'zosi)
- Agar javobni bilsangiz, qo'lingizni ko'taring.

- Let me play a hand of poker. (karta o`yinida-bir qo`l)
- Bir qo`l poker o`ynashimga ruxsat bering.
- The minute hand is longer than the hour hand (soat mili)
- Minut mili soat miliga qaraganda uzunroq
- How many extra hands will we need to help with the harvest?(yordamchi)
- Nechta qo`shimcha ishchi kerak hosilni yig`ib olish uchun?
- The police have the situation in hand (qo`l ostida)
- Vaziyat politsianing qo`l ostida.
- This appointment was an attempt to strengthen her hand in policy discussion
- Bu shartnomada siyosiy muhokamada uning aralashuvini kengaytirishga urinish bor edi. (aralashuvi, qo`lib or bo`lmoq)
- Are you sure your money`s in safe hand? (qaramog`, qo`li)
- Pulingiz xavfsiz qo`ldaligiga ishonchingiz komilmi?
- The matter is now in the hands of my lawyer (bu ma`noda hand so`zi doim ko`plikda keladi, in the hands of somebody yoki in somebody`s hands ko`rinishida keladi).
- Bu masala hozir mening advakatimning qo`lida.
- The president visited the area to see the devastation at first hand.
- President xaroba hududni o`z ko`zi bilan ko`rgani keldi. (bu yerda ibora bo`lib kelmoqda).
- Sabohat is really good with her hands. He can mend anything- he is so good with his hands
- Sabohat qo`li gul usta.
- I always keep my calculator close at hand.
- Men doimo hisoblagichni yonimda olib yuraman.
- Hey, hands off! That`s my drink! Hey qo`lingni tort. Bu mening ichimligim.

Let me take care off the invitations – you have enough on your hands with the caterers. (bu gapda javobgar, mas`ul ma`nosida) , unemployment is getting out of hand (nazoratdan, qo`ldan boy bermoq) , he is playing into the hands of racists (nog`orasiga o`ynamoq), if anyone caused any trouble, the local policeman took them in hand (qattiq gaplashib qo`ymoq, esini kiritib qo`ymoq), the fabric was painted by hand (qo`lda qilingan, qo`l mehnati), I saw them walking hand in hand through town the other day (qo`l ushlab, qo`lni qo`lga berib), they won hands down (ular oson yutishdi- osonlik bilan).

Terminologik lug`atlarda qo`lning ba`zi ma`nolarini sanab o`tamiz.

1. Yelkadan barmoqlarning oxirigacha odamning ikki yuqori a`zosidan biri. (qo`l, o`ng qo`l, qo`llarni pastga tushirish, qo`llarni kesish, ko`tarish, mushak)
2. Bir xil a`zoning metakarpusdan barmoqlarning oxirigacha bo`lgan qismi. (qo`l silkitish, olish, qo`llar bilan teginish, qo`llarni o`pish, qo`l bilan urish)
3. Faoliyat, mehnat quroli sifatida odamning yuqori a`zolaridan biri.(qo`l qo`yish, qo`llar yetib bormadi, qo`l bilan gaplashish)
4. Mehnat, inson faoliyatining xususiyatlarini tavsiflash uchun ishlatiladi.(Oltin qo`llar, qo`l erkinligi, birovning qo`l ishi, tajribasiz qo`l, mohir qo`llar)
5. Yozuv uslubi, shuningdek imzo; (mening qo`lim, kimningdir qo`lini tanib olish, imzo qo`yish)
6. Ishchi kuchi, ishchilar, haq qanday ishni bajaruvchi shaxslar; (qo`llar yetishmadi, qo`llar yetarli emas, ishlamaydigan qo`llar, to`rtta qo`l o`ynash)

7. Shaxs, biron narsaning egasi; (birovning qo'liga, qo'ldan qo'lga, xususiy qo'lgan o'zgarlar qo'liga o'tish)

8. Kuch, hukmronlik; (o'zini qo'lda ushlab turish, hamma narsa mening qo'limda, qo'llarini yo'qotish va h.k.)

Tadqiqotlar natijasiga ko'ra aytishimiz mumkinki, qo'l inson hayotida uni idrok etish, tushunish va baholashning turli tomonlarini ifodalaydi – bu umumiy tasvirning bir qismidir. Qo'llar hech qanday tana parametr va xususiyatlarga ega bo'lmasdan, deyarli har doim bir butun sifatida yoki ma'lum bir faoliyatning bir tomoni haqida hikoya kontekstida qabul qilinishi mumkin. Bundan tashqari qo'l konseptsiyasi ishtirokida yaratilgan animatsion rasmlar, o'zlarining tafsilotlari kengayishi, yaxlitligi va tasvirlarning murakkabligi bilan ajralib turadi. Simulyatsiya qilingan voqeliklar jonlanadi, inson qiyofasining o'ziga xos tafsilotlariga ega bo'ladi; Triem! Kichik qo'l, shang'illagan uy (Mayakovskiy), qo'llar o'g'rilarning barmoqlari kabi stilus bo'ylab sirpanadi (Meyrink), soat qo'llarining jim, sezilmas harakati vaqtini manipulyatsiya qilish bilan taqqoslanadi, meni silkitadigan qo'llar kam (Gubanov), Va qo'l ishga qaytmaydi, Va ozodlik kurash uchun qo'llarini xohlardi (Ogarev), Sibirga qimmatbaho rudalarni qazib olish uchun bosh va qo'llar kerak (Pikul).

Qo'l haqidagi ba'zi so'z birikmalari va ifodalarni ingliz va o'zbek tilidagi yaqinligini kuzatamiz;

by hand (made by a person and not a machine) – qo'l ishi yoki qo'l mehnati

first hand (to experience something yourself) – birinchi qo'l

second hand (not from the original source) – ikkinchi qo'l

in the hands of somebody (being taken care of or controlled by someone) – kimningdir qo'lida (Akbar meni qo'limda tarbiya topgan.)

on hand (present, available) – qo'lda (ya'ni sotuvda nech pul degan ma'noda)

in good hands (in the care of somebody good or knowledgeable)- ishonchli qo'llarda
get out of hand- qo'ldan ketmoq, yo'qotmoq.

Have at hand- qo'lga olmoq, egallamoq.

Give someone a hand- kimgadur qo'l bermoq, yordam qo'lini cho'zmoq.

Underhand- qo'l ostida, hukmi ostida, nazorati ostida

Xulosa. O'rganilayotgan tushuncha kommunikativ tomondan dolzarb bo'lib, uni lingvistik izohlashning xilma-xilligi va qonuniyatligidan dalolat beradi va asosiy leksema esa, morfologik hosilalar, qo'l qismlarining nomlari, iboralarning qo'lga oid keng maydon hosil qilishidir. Turli tizimli tillarda solishtirib o'rganganimizda, ma'nolar jamiyatga yanada qulay va tushunarli qilib yetkazib beriladi, kommunikativ aloqa taraqqiy etadi

References:

1. Humboldt V. Selected works on linguistics V. Humboldt. M.: Progress, 1.- 397 p.
2. Karasik V.I. Language circle: personality, concepts, discourse. Volgograd: Change, 2002.477 p.
3. Mamontov A.S. Language and culture: a comparative aspect of the study. M.,
4. Abramov. Theory of association. www.philol.msu.ru
5. Ingliz va o'zbek tillarining chog'ishtirma lingvistikasi Toshkent 2013

6. YUSUPOVA, S. A. Z., & ABDURAHIMZODA, S. (2023, January). THE IMPORTANCE OF FORMING CORRECT LINGUISTIC COMMUNICATION IN SOCIAL NETWORKS. In *International Conference of Education, Research and Innovation* (Vol. 1, No. 1, pp. 16-21).
7. Yusupova, S. A. Z., & Jabborova, S. (2023). PREPARING LESSON COMPONENTS OF LESSON PLANS. *INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 2(9), 128-133.
8. Nurmatova, M. M., & Yusupova, S. A. Z. (2022). FLORISTIC WORLD RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS: BASIC CONCEPTS. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 21, pp. 158-161).
9. Mahammatobbosovna, S. M., A'zamjonovna, Y. S., & Mahammatobbosovna, S. U. (2022). COGNITIVE AND SEMANTIC FOUNDATIONS OF PRESUPPOSITION IN THE STORIES OF ERNEST HEMINGWAY AND ABDULLA KAHHAR. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(16), 40-42.
10. Yusupova, S., Teshaboyeva, Z., & Komoldinov, S. (2023). INGLIZ TILI DARSLARIDA O 'YINLARNING AHAMIYATI XUSUSIDA. *Yangi O'zbekiston talabalari axborotnomasi*, 1(1), 21-25.
11. Yusupova, S. A. Z., & Toshmirzayeva, D. O. (2023). INGLIZ VA OZBEK TILLARIDA BAXT VA BAXTSIZLIK KONSEPTINING IFODALANISHI. *YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS*, 2(8), 87-92.
12. A'zamjonovna, Y. S. (2023). INGLIZ TILI TALAFFUZINING HUDUDIIY VARIANTLARI VA ULARNING FONETIK XUSUSIYATLARI. *SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY*, 1(5), 60-63.
13. Yusupova, S. A. Z., & qizi Ma'murova, M. B. (2023). YAXSHILIK VA YOMONLIK HAQIDAGI O 'ZBEK XALQ MAQOLLARI. *GOLDEN BRAIN*, 1(1), 259-262.
14. Yusupova, S., & Nozimova, M. (2023). LEXICAL-SEMANTIC AND ONOMASTIC CHARACTERISTICS OF BIRD NAMES IN ENGLISH AND UZBEK. *Eurasian Journal of Academic Research*, 3(1 Part 2), 125-128.
15. A'zamjonovna, Y. S., & Akmaljonovna, N. X. (2023). USE OF SPORTS TERMS IN LINGUISTICS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 162-164.
16. qizi Akhatova, K. Q., & Yusupova, S. A. Z. (2023). ACTUAL SPEECH DIVISION IN LINGUISTICS. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 2(4), 39-43.
17. A'zamjonovna, Y. S. (2023). INGLIZ TILI TALAFFUZINING HUDUDIIY VARIANTLARI VA ULARNING FONETIK XUSUSIYATLARI. *SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY*, 1(5), 60-63.
18. A'zamjonovna, Y. S., & Xurshidaxon, A. (2023). AFIKSLARNING SO'Z TURKUMLARIGA KO'RA GURUHLANISHI. *SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY*, 1(5), 55-59.
19. Djumabayeva, S., & Yusupova, S. (2023). INGLIZ TILI VA UNING POLIETNIK XUSUSIYATLARI. *Yangi O'zbekiston pedagoglari axborotnomasi*, 1(1), 37-41.
20. A'zamjonovna, Y. S., & Murotovna, K. M. (2023). Second Language Acquisition. *Miasto Przyszłości*, 31, 5-8.
21. Юсупова, С. А. (2023). НЕКОТОРЫЕ ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ АНГЛИЙСКИХ АНЕКДОТОВ. *Journal of new century innovations*, 12(4), 38-40.

22. A'zamjonovna, Y. S. (2023). KOGNITIV LINGVISTIKADA KONSEPT TUSHUNCHASI. *Journal of new century innovations*, 12(4), 43-48.
23. A'zamjonovna, Y. S. (2023). PHRASEOLOGICAL ISSUES IN MODERN LINGUISTICS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 158-161.
24. A'zamjonovna, Y. S., & Xurshidaxon, A. (2022, December). INGLIZ TILIDA SO'Z YASALISH USULLARI (MORFOLOGIK USUL, SEMANTIK USUL, KOMPOZITSION USUL). In *Proceedings of International Educators Conference* (Vol. 3, pp. 303-306).
25. Yusupova, S. A. Z., Sayfidinova, A. T., & Rajabova, N. R. (2022). PLAGIARISM: ADDICTION OR A NEW SOURCE TYPE?. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(3), 150-155.
26. Yusupova, S. A. Z., & qizi Shodiyeva, G. N. (2022, December). SOZ TURKUMLARI TIZIMINING TURLI TILLARDA TALQIN ETILISHI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS*. (Vol. 1, No. 7, pp. 111-114).
27. A'zamjonovna, Y. S. (2022). METAPHOR IN LITERATURE. ANALYSIS OF THE TERM THROUGH NOVEL "ANIMAL FARM" BY GEORGE ORWELL. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 3(25), 19-24.
28. A'zamjonovna, Y. S. (2022). LINGUISTIC AND SOCIAL FEATURES OF SLANG. *Scientific Impulse*, 1(5), 1789-1793.
29. Mashraboyna, N. M., & A'zamjonovna, Y. S. (2022). THEORETICAL CONCEPT OF POLITENESS BASICS IN DIFFERENT-REGIONAL VARIATIONS. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 3(25), 25-27.
30. A'zamjonovna, Y. S., & Odiljon qizi, Q. M. . (2022). Internetga Oid Terminlarni Ingliz Tilidan Rus Va O'zbek Tillariga Tarjima Qilish Xususiyatlari. *MiastoPrzyszości*, 30, 252-254.